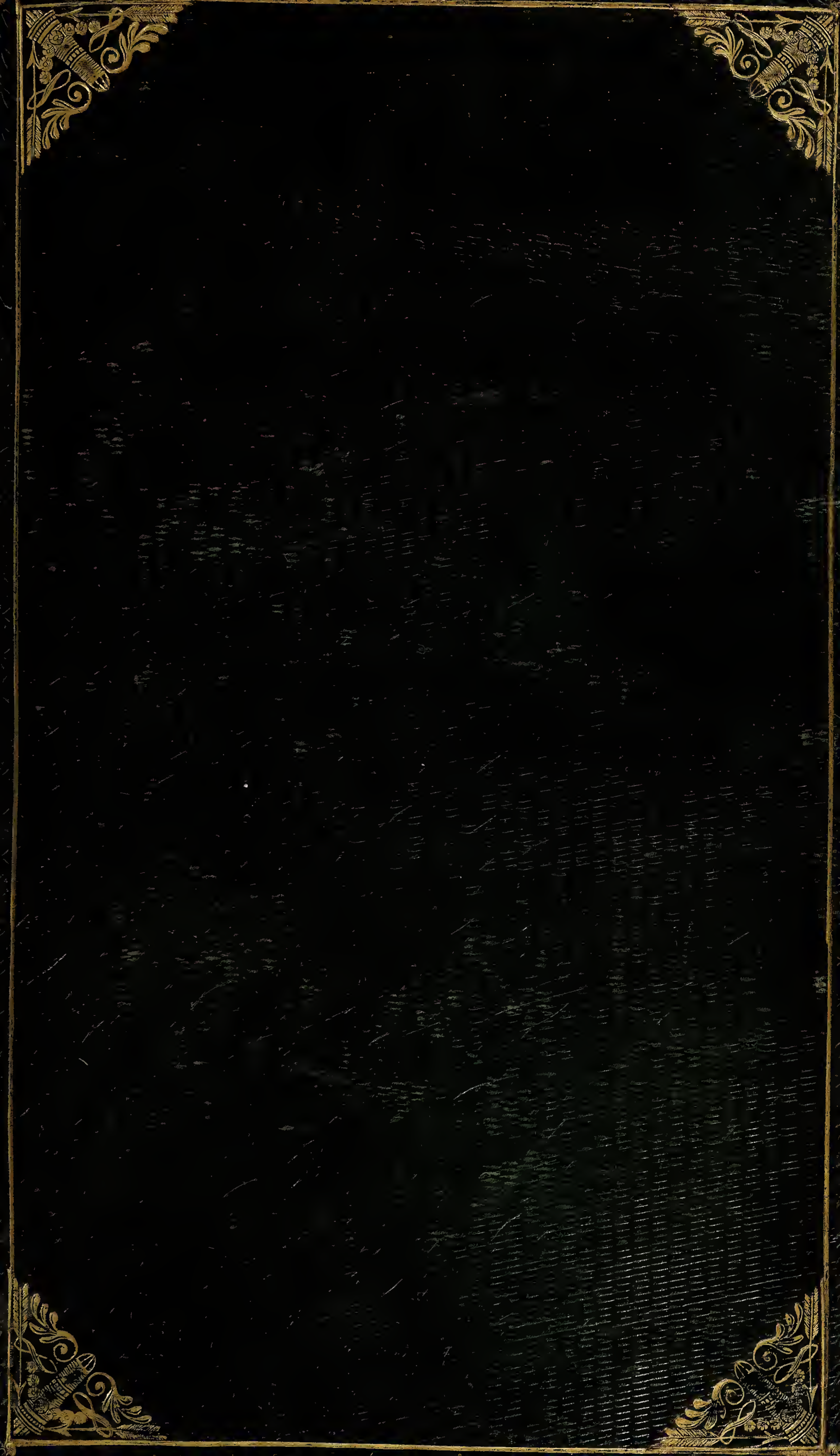
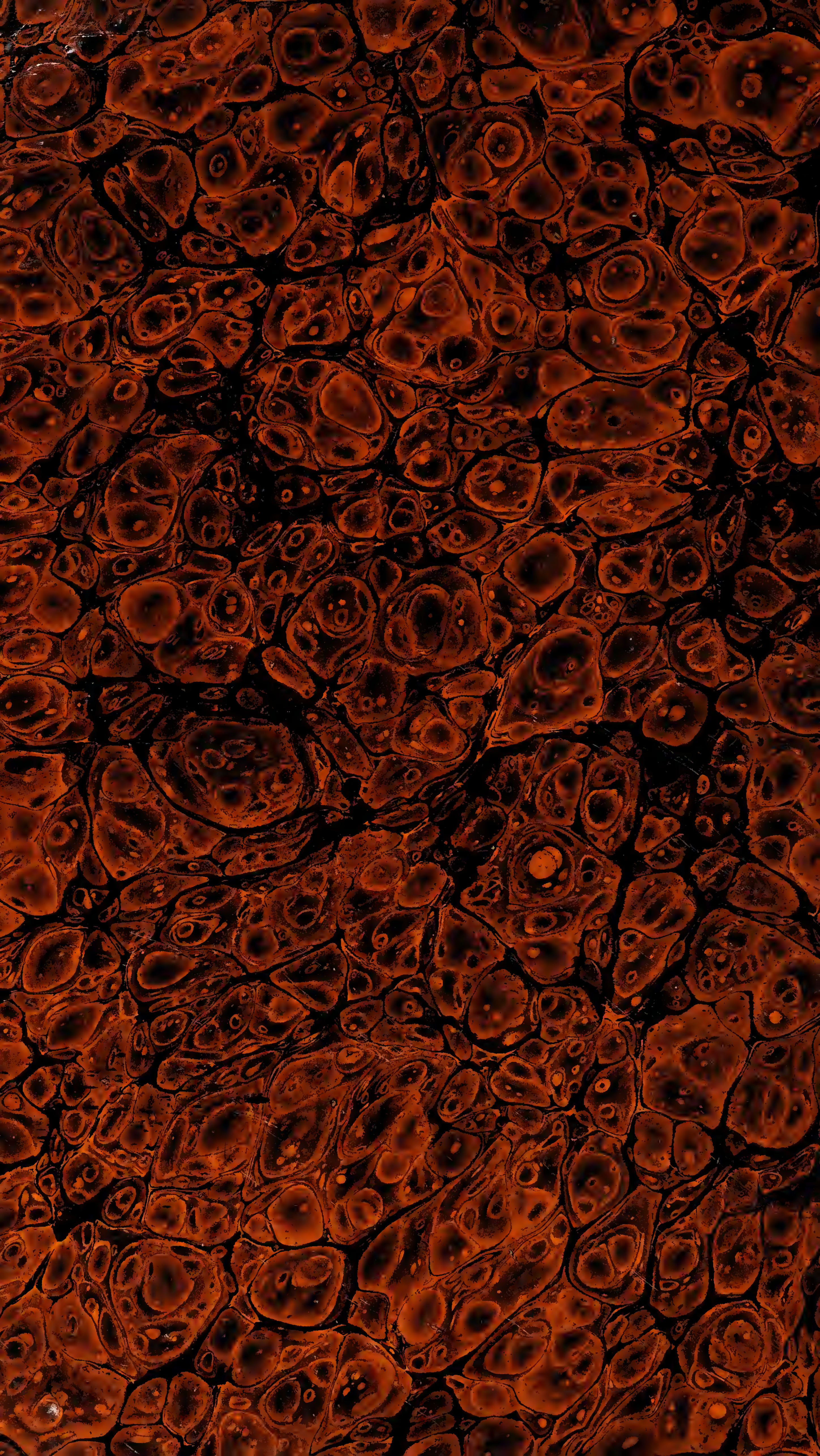
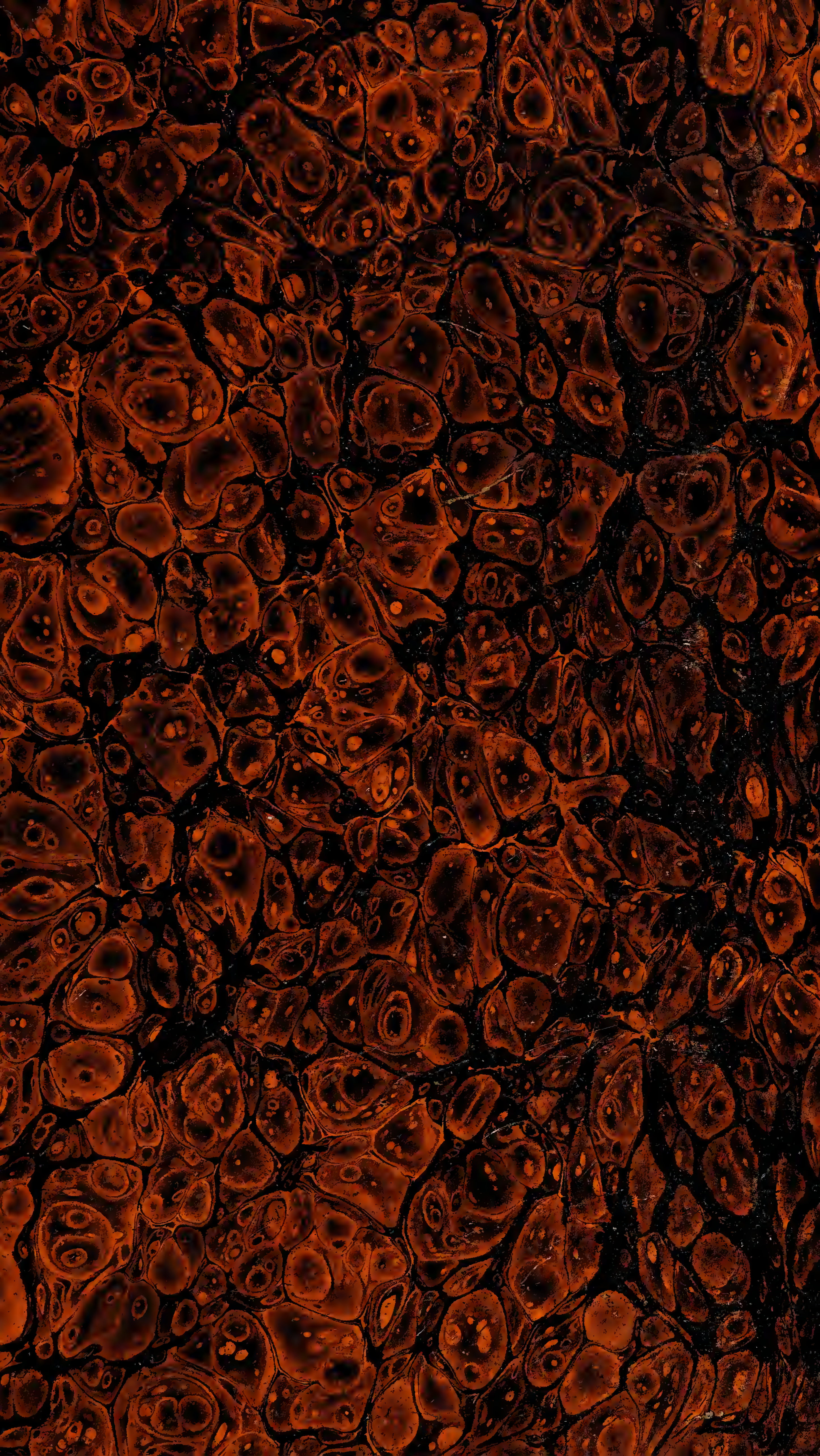

KORT VERTOOG

OVER

DE NOODZAKELIJKHEID EN DE MOGELIJKHEID

OM DE

VERSPREIDING

DER

KINDERZIEKTE

AANMERKELIJK TE VERMINDEREN, EN DE BESMETTING DAARVAN KRACHTDADIGER EN ZEKERDER TE BELETTEN;

EENE BIJDRAGE

TOT DE

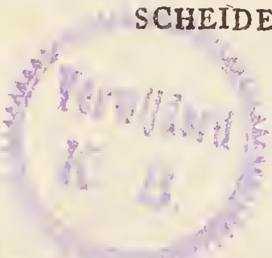
GENEESKUNDIGE STAATSREGELING

DOOR

A. VAN STIPRIAAN LUISÇIUS,

MED. DOCT. & CHEM. LECT. TE DELFT.

PRESIDENT VAN DE PROVINCIALE COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVERZIGT, RESIDERENDE IN 'S GRAVENHAGE, LID EN CORRESPONDENT VAN VERSCHEIDENE GELEERDE GENOOTSCHAPPEN, ENZ.

TE DELFT, TER BOEKDRUKKERIJ VAN P. DE GROOT.

Es gab keine ſo mörderiſche Seuche auf der Erde, als die Pocken.

REIL.

DEN WELEDELEN ZEER GELEERDEN HEER,

DEN HEERE

C. G. ONTYD,

MED. DOCT. SECRETARIS VAN DE PROVINCIALE COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVERZIGT RESIDERENDE IN 'S GRAVENHAGE, RIDDER VAN DE ORDE VAN DEN NEDERLANDSCHEN LEEUW &c. &c.

Ik wijde U, mijn waarde vriend! deze weinige bladen: aan U, die zich aan de ſpits der helden geſteld hebt, die het monſter, hetwelk den ondergang van zoo veel goeds, de vaccine *gezworen had, in front hebt aangegrepen, door godsdienst, reden en ondervinding gewapend. Triumph, het is gevallen, en er ſchiet niets van over, dan de nagalm van het woest geſchreeuw eens vlugtenden vijands, die zich, even als het ſtervend geluid van eene klok, allengs verliest. — Nog onlangs meende men eenig voordeel te bejagen, in de tegenſpoeden, die de vaccine ſchenen te drukken, bij de epidemie der altijd vreesſelijke kinderziekte, op verſchillende plaatſen van ons Vaderland en andere Landen van Europa, op nieuw uitgebroken. Maar even als het goud, door de kracht van het vuur, van zijne vreemde bijmengsſels gezuiverd wordt, zoo wordt ook de vaccine hierdoor gelouterd, en op nieuw beveſtigd, terwijl de drogredenen, door onkunde, bij-*

geloovigheid of kwaadaardigheid gebezigd, van zelfs vervallen of opgelost worden, blijkens verschillende bijdragen, van tijd tot tijd in het licht gekomen, van menschen, die rustig voortgaan het ware van het valsche, het goede van het kwade, en het zekere van het onzekere te scheiden, om hier door dit werk, zoo veel mogelijk te voltooijen.

Ga ook gij, mijn vriend! die tot het getal dezer welwillenden behoort, op gelijke wijze voort uwe pogingen tot dit groote doel verder aan-tewenden, geniet eene langdurige gezondheid, en blijf uwe vriendschap schenken aan

DELFT *den 1e Januarij*
1826.

DEN SCHRIJVER.

Het is onder alle vormen van regering moeijelijk gevallen, in fommige omftandigheden zoodanig te handelen, dat de natuurlijke vrijheid van den mensch niet te veel beperkt of onderdrukt; de magt van den Regent of van den Vorst niet verkort, en de zaken zelve intusfchen met die klem behandeld werden, die noodig is om het gewenschte doel te treffen. — In den natuurftaat geldt het regt van den fterken. In eene maatfchappij fteunt alles op overeenkomst en wetten. Er zijn echter omftandigheden, of zij kunnen er zijn, dat men den gewonen en regelmatigen weg niet altijd kan inflaan, en dat kleinere of afzonderlijke belangens voor grootere, of voor algemene, zwichten moeten. Dit met vele voorbeelden op te helderen, zoude onnoodig zijn; men ontmoet ze dagelijks in de zamenleving. Daar deze waarheid echter zich tot zoo vele zaken uitftrekt, zoo geldt dit ook vooral omtrent befmettelijke

ziekten in het algemeen, en tot besmettelijke epidemische ziekten in het bijzonder. Het is immers om deze reden, dat men, om met de dieren te beginnen, het eerst besmette rundvee, door de pestziekte aangetast, op hoog bevel, thans onmiddelijk doet slagten en begraven, en hierdoor de pest vernietigt. Dat men eenen dollen hond, aan wien hij ook toebehore, vrij mag doodslaan. Dat men vervolgens menschen, die krankzinnig, of door het gift van eenen dollen hond besmet zijn, op de eene of andere wijze van derzelver vrijheid berooft, en opsluit of bewaakt, op dat zij anderen niet zouden beleedigen. Dat men eindelijk, in algemeen heerschende besmettelijke ziekten, huizen, buurten, dorpen, steden, ja geheele landstreken afsluit, en door eenen gewapenden arm, de vrije gemeenschap met anderen belet, zoodanig, dat men hem, die het wagen durft, binnen de grenzen van het cordon te treden, zonder onderzoek van persoon, rang of stand, meêdoogenloos van verre doodschiet. Italië, het zuidelijk Frankrijk, en een aanzienlijk deel van Spanje, zijn hier van ten voorbeelde.

Deze ziekten namelijk bepalen zich tot zoodanige besmettelijke ziekten, die door aanraking geschieden, of die zulks ook binnen eenen kleinen omtrek door den dampkring doen. Dit laatste echter hangt gedeeltelijk van de meerdere of mindere uitgebreidheid van de besmette plaats, van de vlugheid der stof, en van het aantal van personen af,

zoo als wij elders gezien hebben (1). Tot *het eerste geval* behoort vooral de pest, tot *het laatste* eenige kwaadaardige koortzen, sommige uitslagziekten in het algemeen, en de gele koorts in het bijzonder; terwijl die ziekten, die geheel van den dampkring afhangen, of daardoor vervoerd worden, op deze wijze, niet te bestrijden zijn.

Intusschen moet een onzijdig opmerker eenigzins verwonderd zijn, dat men zoo geheel streng is ten opzigte van deze ziekten, en zoo veel minder streng omtrent andere, die dezelfde verwoestingen kunnen aanrigten, en waardoor ook niet zelden geheele streken als ontvolkt zijn; ik bedoel de kinderziekte! Wil men voorbeelden van derzelver woede hebben, men doorbladere slechts de geschiedboeken van alle volkeren, en men zal zien, dat zij niet alleen in eens, of in zeer korten tijd, een aanzienlijk aantal slagtoffers gemaakt heeft, maar dat zij, over het geheel genomen, alle anderen hier in overtreft (2). 1° Omdat zij

---

(1) Dat eene uitgebreide plaats, alwaar besmetting heerscht, besmettelijker is dan alle andere, waar dezelve niet zoo algemeen is, kan men door de reden begrijpen, en wordt door de ondervinding bevestigd, zoo als zulks door de meeste schrijvers, die over de gele koorts geschreven hebben, is opgemerkt. — Men ziet ook de meeste overbesmetting der kinderpokken, wanneer er eene zware *epidemie* heerscht.

(2) Niet alleen was dit waar in het groot, voor de uitvinding der *vaccine*, toen men rekende, dat Europa jaarlijks 400,000, en de geheele bevolking 800,000 slagtoffers telde, maar zelfs

altijd, op de eene of andere plaats, woedt, en in verſchillende landſtreken te gelijk heerscht (3). 2° Omdat zij noch tijd, noch plaats ontziet, noch hemelſtreken, noch jaargetijden, noch leeftijd; ja zelfs de vrucht in de baarmoeder wordt door haar niet verſchoond (4). 3° Omdat zij hoogst vlug (5), en hare ſmetſtof zeer overvloedig is,

---

heden ten dage, maakt zij nog zeer vele dergelijke, terwijl er nog velen gevonden worden, die, even blind als de Turken voor de pest, liever den dood ſchijnen te gemoet te willen loopen, dan denzelven te ontwijken.

(3) Zoo heerschte zij dezen zomer in het noordelijke Duitschland, in Frankrijk, in Holland, en wie weet waar meer!

(4) Eene buitenlandſche Dame van mijne kennis, drie maanden zwanger, werd door mij, in den beginne van eene uitbrekende *epidemie* van kinderpokken, voor de invoering der *vaccine*, ingeënt, die daar door eene gelukkige en matige uitbotting kreeg. De pokjes naauwelijks afgevallen zijnde, maakte zij, met ſchoon weder, eenen toer met eene chais, en kreeg een klein ongeluk, waardoor zij zoo zeer verſchrikte, dat zij eene miskraam kreeg, zonder eenige verdere kwade gevolgen, terwijl de vrucht drie uitgewerkte pokjes op den rug had, waar van een zoo duidelijk was, dat het volkomen geleek naar eene pok, zoo als men ze dikwijls in den mond of op de tong ziet, bij eenen poklijder.

(5) Zeker Heer, alhier, toen ter tijd woonachtig, die de inenting der kinderpokken zeer was toegedaan, maar geenen moed genoeg bezat om dezelve toetepasſen, beſloot in den jare 1790, toen de kinderziekte alhier hevig woedde, zijne kinderen afteſluiten, en alle gemeenſchap met anderen te ontzeggen, echter verliep er weinig tijds, of één daarvan kreeg die ziekte, waarop hij de anderen toen door mij liet inenten, die allen gelukkig herſtelden.

en door de afvallende korſten, even als het zaad verſpreid wordt, zoodat zij eenen zeer grooten dampkring beſmet, de ligchamen gemakkelijk indringt, of daaraan blijft hangen, en dit vermogen zeer lang bewaard. 4°. Omdat zij binnen de tien jaren op de meeste plaatſen beſmettelijk woedt. En eindelijk 5°. dat zij in doodelijkheid voor geene andere behoeft te wijken, en in lijden, afzigtigheid en gevolgen alle anderen verre overtreft. Een pestzieke heeft zijne benaauwende en bedwelmende koortſen, met hare pijnlijke builen, akelig bleeke en geelgroene kleur; een gele koortszieke, heeft een gloeijend aangezigt, dat op het laatst in akelig ſtervend bleek overgaat, en ijlende koortſen, met doodelijk benaauwende brakingen. Beide lijders kunnen zich nog bewegen of bewogen en aangevat worden, en de meesten worden vroeg door den dood weggerukt, maar herſteld zijnde, behouden zij hunnen gewonen vorm. De poklijder daarentegen (ik beſchrijf hier eenen erge zieken) is, van het begin tot het einde toe, doodziek, onbewegelijk, onhandelbaar en pijnlijk, zoodat men hem niet kan aanraken, zonder hem te beleedigen; niet helpen, zonder hem te verwonden; niet zien kan, zonder van hem te ſchrikken; niet betasten, zonder van hem te walgen, waardoor zelfs de naaste betrekking van het lijdend beeld, als het ware, eenen afkeer heeft, ſommige liefdeblijken ophouden, en zelfs de laatſte kus vervalt, die geliefde bloedverwanten en vrienden, anders zoo vaak, op het

ſtervend aangezigt drukken, en dit zelfs niet zelden na den dood, met verrukking en voldoening, herhalen. — Volgen wij den lijder bij het ziekbed.

Het heerlijkst gevormd aangezigt, te voren leliewit, met rozenrood afgezet op wang en lippen, krijgt eene droevige gedaante, en gaat in eene verhitte roode kleur over. De zieke voelt eene loomheid door de leden, met herhaalde rillingen gepaard. Brandende hitte, verſcheurende hoofdpijnen met eene aanhoudende koorts en afwisſelende brakingen vergezeld, matten den lijder af. Hevige benaauwdheden, ſoms door ſtuipen vergezeld of gevolgd, drijven duizende kleine puistjes uit op de huid, die voornamelijk de deelen, die aan de lucht blootgeſteld zijn, bezetten. Als dan ontſtaat er ſoms een oogenblik van kalmte, indien de lijder in dit tijdperk niet bezwijkt. Dan, weldra begint eene nieuwe koortsverheffing, en eene verſchrikkelijke zwelling misvormt, bij opvolging, alle deelen van het ligchaam. Neus en oogen zijn verdwenen, en de mond vertoont een klein rond gat, dat met eenen bruinen rand omboord is, terwijl het aangezigt vuil, geel, bladderig, en van etter, als zwemmende, is. Allengs beginnen deze bladders bruin, en ſoms bijna zwart te worden, en vormen als dan eenen koek, die het geheele aangezigt als eene mom bedekt, terwijl door de geſcheurde randen een ſtinkende dunne etter, en door de overgeblevene onverſtopte zweetgaatjes een geelachtig of bloederig wei-

vocht, druppelsgewijze doordringt. De zieke is hier veelal zich zelven bewust, en voelt zich in droevige omſtandigheden. Het gebruik van alles, zelfs van drinken wordt moeijelijk, daar mond en keel ſtram, en met eene taaije ſlijm als opgevuld zijn, die geſtadig wordt afgeſcheiden. Niet zelden ontſtaan er ſtinkende drekontlastingen, die moeijelijk hier te ruimen zijn. De zwelling begint in dit tijdperk te verminderen, en eene nieuwe koortsverheffing, door den opgeſlorpten etter veroorzaakt, brengt veelal eene gelukkige bewustloosheid voort, die met den dood eindigt, of zij martelt het bijna onbeweegbaar ligchaam, tot dat het, geheel afgemat, eindelijk den laatſten adem uitblaast, en een monſter nalaat, waarvan ieder mensch ſchrikt, en zich haast, om er zich van te ontdoen; terwijl een onzijdig opmerker, op de werking der vaccine denkende, zich bedroeft over, en medelijden heeft met, de dwaasheden der menſchen, en den vermetelen tegenſtrever van dit goddelijk geſchenk in zijn hart veracht! Ja, gij mannen van kwade trouw, die het licht der reden durft verdonkeren, de uitkomſten der dingen ſnodelijk verdraaijen, de waarheden met leugentaal verdrukken, en in uwe boekvertrekken overlegt, hoe gij oude aangenomene denkbeelden per *fas et nefas* zult verdedigen. Gij, ouders, die zich vader en moeder noemt, maar het niet zijt, omdat gij uwe pligten verzuimt, en uw kroost aan den dood opoffert, zonder vooraf een eenvou-

dig en onschadelijk middel te beproeven om het te redden (6). Gij, stijfhoofden, die eer de wereld zoudt laten vergaan, eer gij u gevangen zoudt geven! Gij, dweepers die blind zijt, terwijl gij zien kunt, en de liefderijke oogmerken van zoo vele brave menschen, en zelfs van den Vorst durft aanranden en beschimpen! Gij, kleine en onnoozele zielen, die het middel niet durft aannemen, dat u helpen moet, en de Godheid u aanbiedt, even als hij u het brood toereikt, als gij slechts uwe handen wilt uitsteken, om het uit den grond te halen en te bereiden, en alzoo uwe reden te gebruiken! Gij allen, kom hier, ziet eenen worstelenden poklijder, die aan deze ziekte ter neder ligt, en vergelijkt denzelven met het mollig kind, dat eenige weinige puisten op den arm heeft, die het bijna niets, en dikwijls geheel niets doen lijden! Ziet dit, oordeelt en wordt schaamrood, indien er nog eenig verstand in uwe herzenen, nog eenige schaamte in uwe ziel, nog eenig gevoel in uwen boezem is overgebleven! —

(6) Het Keurpfals - Beijersche landbestuur in Schwaben, beval in 1805, dat de namen der ouders, die hunne kinderen, uit eigenzinnigheid en liefdeloosheid, de koepokken niet lieten inenten, en dezelve aan de kinderziekte verloren, opentlijk moesten worden opgegeven, opdat zij als ongevoelige ouders zouden bekend worden. Ook werden de leeraren verpligt, wanneer de naam van een kind, aan de kinderziekte overleden, werd ingeschreven, daarbij te voegen, dat de ouders, door liefdeloos en eigenzinnigheid, hiervan de schuld hadden.

Maar die weinige uitſlag, die er ſoms na de vaccine komt, en dan toegeſchreven word aan het gif, dat men uit een ziek beest in het bloed brengt! aan ziekten, die men van den eenen mensch op den anderen aldus overplant, deze gisſingen zijn zeker wel van aanbelang, om in de ſchaal gelegd te worden tegen het verlies, van ten minſte den tienden man, in de natuurlijke kinderpokken; tegen het lijden, van ten minſte twee anderen dezer tien, aan eene verſchrikkelijke ziekte van zoo vele weken; tegen het vormen van een paar leelijke aangezigten, met zoomen of grove putten in dezelve, leepe oogen, en ſoms zelfs met verlies van een of wel van beiden! — Intusſchen weet ieder een, dat die uitſlag op verre na niet algemeen, en bijna altijd de uitbotting van eene ſtof is, die te voren in het ligchaam ſchuilde, en welker ontlasting zeer heilzaam is (7). Dat die zelfde menſchen met gerustheid de melk van koeijen drinken, welker uijers aan deze pokken lijden, zoodanig, dat de handen der melkers hierdoor worden aangedaan, en in beide gevallen dus deze ſtof met de melk vermengd wordt. Dat ein-

---

(7) Deze uitbotting weet ieder, dat men het meest vindt in klierachtige geſtellen, die vroeg of laat, meest al aan uitſlag lijden, waardoor ſoms de inwerking der vaccine, ſlechts gedeeltelijk, in ſtaat is de vatbaarheid voor de kinderziekte weg te nemen, en alsdan bij hevige *epidemien* wel eens beſmet worden, en zoogenaamde verzachte pokken (*mitigated ſmalpox*) voortbrengen.

delijk die verschrikkelijke ziekte, die men aldus van den eenen op den anderen zoude overbrengen, veelal een sprookje is, om de menschen bang te maken, daar dit hoogst zeldzaam is, indien het immer gebeurt (8), en vooral geene plaats kan hebben, als men de voorwerpen, waaruit men de stof neemt, wel kent, of zulks in eenen vroegen leeftijd verrigt (9).

---

(8) En al stonden wij nu eens toe, dat men op deze wijze in de mogelijkheid konde komen, om de eene of andere scherpte mede inteënten, welke zoude deze kunnen zijn? Misschien de schurft of de *luës*. Maar wie zoude zulks om de eerste laten? een huiduitslag, die zoo algemeen is, en zoo wel te genezen, indien dit dan al eens eene enkele keer gebeurde! Het tweede te veronderstellen is ongerijmder, daar dit in dien leeftijd zeer zeldzaam is, en deze voorwerpen genoeg kenbaar zijn, of uit zich zelven, of uit hunne ouders. Ja het blijft bij mij altijd nog twijfelachtig, of men op die wijze de *luës* zoude kunnen inenten? Indien deze laatste ziekte, in dergelijke gevallen, ook zoo besmettelijk ware, dán zoude zij zich ook meer aan bakers en kindermeiden hechten. Het is verwonderlijk, hoe veel er soms vereischt wordt om eene besmetting te volbrengen. — Ik zelf heb eens een kind gezien, dat aan de grootste kankerborst, welke ik immer zag, zijn onderhoud verschuldigd was, en volkomen gezond bleef.

(9) Ik wenschte, dat men alle menschen, die voor de vaccine zijn, konde overhalen, om, indien er geene belangrijke redenen van uitstel waren, de kinderen zoo veel mogelijk, tusschen de drie en zes maanden te vaccineren, 1°. omdat hierdoor de gelegenheid van besmetting zeer verkort wordt. 2°. Omdat de kinderen op dezen leeftijd minder uitgaan, en over het geheel minder in de gelegenheid zijn om besmet te worden. 3°. Omdat zij als dan voor de kunstbewerking minder schuw zijn. 4°. Dat

Maar het is hier de plaats niet om de vaccine te verdedigen. Het behoeft ook niet meer, hare hoofdzaak is bij allen voldongen; de tijd en de reden zullen haar verder volmaken, goedkeuren, en het nageslacht, welke wisselingen zij nog ondergaan moge, zal den naam van Jenner zegenen, lang, nadat hare tegenstrevers, en hare vijanden zullen vergaan zijn (10).

Intusschen bepaalt de uitwerking der woede dier snoode menschen zich niet alleen tot het lasteren der vaccine, en het weren der uitoefening hiervan; maar zij zijn de wezenlijke oorzaken, dat de ziekte niet wordt uitgeroeid, en dat onschuldige kinderen, die men om de eene of andere redenen moest uitstellen te vaccineren, hierdoor soms ook besmet worden. — De schadelijkheid hunner leer bepaalt zich dus niet alleen tot hun eigen zelf, maar zij beleedigen hunnen broeder, met zijne kinderen te besmetten, terwijl de vaccine niemand beleedigt!

---

men ze als dan beter voor het aan stukkrabben der puisten bewaren kan. 5°. Omdat dit tijdperk veelal buiten de *dentitie* valt. Men kan aan dezen maatregel geen gewigt genoeg hechten, daar dit het geval van besmetting oneindig zoude verminderen.

(10) Deze getuigenis verliest niets van hare kracht, door aantevoeren, dat er enkele menschen na de koepokinenting besmet, en zelfs gestorven zijn; maar kan men van één geval tot duizenden besluiten? Gebeurt dit niet tevens bij de natuurlijke kinderziekte? en is er iets onder de zon, dat niet zijne uitzonderingen, zijne toevalligheden heeft? Dit doet niets op zich zelve af.

Maar alle beleedigingen daargelaten. Al beschouwde men de kinderziekte alleen van den kant der sterfelijkheid, dan was het voor den wetgever genoeg, om alle middelen aantegrijpen, die instaat zijn deze ziekte uitteroeijen, of in het begin derzelver voortgang te stuiten, en de vaccine te beschermen.

Tot het *eerste* zijn, naar ons inzien, maar twee middelen voorhanden.

a. Dat men, even als men zulks bij het uitbreken der pest of gele koorts in welingerigte maatschappijen behoort te doen, en ook somtijds wezenlijk doet, alle gemeenschap met den poklijder afsluit, door, zoodra er eene pokzieke in eenig huis zich opdoet, denzelven overtebrengen (11)

(11) Sommigen zullen dit als zeer gevaarlijk voor den lijder beschouwen, en er kunnen omstandigheden zijn, dat zulks waar is. Maar ik heb zelden eenig kwaad van de blootstelling aan koude of lucht in het tijdperk der uitbotting gezien, als het maar niet te lang is, en ik zoude instaat zijn daarvan treffende voorbeelden aantehalen, zelfs zoodanige, dat kwaadaardige zamenvloeijende pokken niet zelden in goedaardige en afgezonderde overgingen. Ja, ik durf volmondig verklaren, dat ik, in sommige poksoorten, in het eerste tijdperk, de lijders liever, op de wijze van CURRIE, met koud water zoude overgieten, dan ze zoogenaamd, broeijen. Prof. DE MONCHY zag eenen *confluenten* poklijder, in het midden van den winter, in het water springen door ijlhoofdigheid, en ik zag eene jonge meid, in denzelfden toestand, in den schrikkelijken winter van 1795—96 meer dan een half uur op eene opene kar rijden, met dat gevolg, dat de pokken *discreet* werden, en beiden er zeer goed van afkwamen. Intusschen is de middelweg de beste, maar het overmatig broeijen is al heel kwaad, en vergroot, nog aanzienlijk, de sterfte.

met de genen, die den lijder willen volgen, naar een daartoe geschikt locaal, en allen daar te doen verblijven, tot dat alles afgelopen en ontsmet is; of de menschen te noodzaken in hun huis te blijven, almede tot alles afgeloopen en smetteloos is; één van beiden naar eige keuze (12).

Daar dit echter door velen als te streng zal uitgekreten worden, schoon het niet waar is, daar men het zelf, zoo als wij te voren gezien hebben, bij meer onschuldig verkregene ziekten, waartegen men zich nergens door beveiligen kan, soms in werking brengt; zoo is er nog een ander middel, het *tweede*, dat wij zoo even bedoelden, het welk voldoende kan gemaakt worden, als men er behoorlijk voor zorgt, en van den kant der politie daaraan de hand houdt, zijnde veel gemakkelijker en minder kwellend; ik bedoel *de zure berookingen!* — Men antwoordt, hier op natuurlijk, dat dit geen nieuws, en zulks reeds door de wet van den 18 April

(12) Het behoort ook aan niemand, die aan de pokken geleden heeft, vrij te staan, uit te gaan, of zich onder de menschen te begeven, voor en aleer hij daartoe door eenen Med. Doctor geregtigd verklaard is, waaromtrent men niet te voorzigtig kan zijn, daar de uitwaassseming van de meeste besmettelijke uitslagziekten nog zeer lang besmettelijk blijft. Hoe dikwijls intusschen ziet men niet die afzigtelijke schepsels, met de korsten nog op het aangezigt, langs de straten loopen, ter verspreiding van deze verschrikkelijke ziekte, en ter besmetting van anderen, die van hetzelfde ongelukkige geloof zijn!

1818 (ſtaatsblad N°. 20) gelast is, en gedaan wordt (13). Maar men houde mij ten goede, dat ik beweer, dat er een groot onderſcheid is tusſchen iets te doen, en het goed te doen, dewijl het op eene goede beſturing, en eene genoegzame volhouding van dit middel aankomt, of het deszelfs doel zal bereiken of niet; zoo zoude, mijnes erachtens, de zure berookingen overal, waar dezelve geſchieden, in dit geval moeten gedaan en beſtuurd worden door openbare perſonen, daarin onderwezen, en daartoe met eede verpligt, zoo als zulks behoort; terwijl niemand weigerig zoude mogen zijn dit toe te laten, op ſtraffe, dat zijn huis geſloten, en van eene wacht voorzien zoude worden, die iedereen' belette er in of uit te komen, tot dat alle beſmetting over was, en de geen, die zulks ondernam, naar een voornoemd locaal gevoerd, en aldaar aan de zure berookingen behoorlijk moeten blootgeſteld, en het huis zelf niet eerder zoude mogen ontſloten en bezocht worden, voor dat alles behoorlijk ſmetteloos was (14).

---

(13) De zure berookingen zijn ook van dien kant zeer noodig om tevens te beletten, dat de leden van de kunst, die hulp komen aanbrengen, zelf niet te gelijk de overbrengers worden van de ſmetſtoffen, hetwelk helaas maar al te veel geſchiedt.

(14) Aan de genen, die dit ook al te ſtreng vinden, antwoord ik eenvoudig: of zij beter zijn, dan de arme ſchepelingen, die uit eene verdachte haven komen, en door gebrek, vermoeijenis, of om andere redenen zoo zeer verlangen, en dikwijls behoeven

Over zulk eene behandeling toch kan niemand klagen; het is ter veiligheid en ter verzachting van een maatregel, welke men anderzins in eene welingerigte maatſchappij, verpligt is te doen, en waartoe men volkomen het regt heeft, *om-dat het ſtrekt ten nutte van het algemeene welzijn.*

Om hier aan dus behoorlijk te voldoen, zoude men op eene boete, overeenkomſtig den ſtand der menſchen, en des noods van huisſluiting of overbrenging naar een ander afzonderlijk locaal moeten aangeven, als er een lijder aan kinder-ziekte aanwezig is (15). De Doctoren of andere

---

aan land te komen, zonder dat dit hun vergund is, dan na eene zoogenaamde *quarantaine* van meer of minder duurzaamheid, naar gelang der omſtandigheden; terwijl een zoodanig ſchip, en wel vooral, wanneer men weete, dat er zich zieken op bevinden, die van eenen beſmettelijken aard zijn, ſoms wordt afgewezen en des noods met ſcherp beſchoten, indien het niet op zekere be-paalde plaatſen, die onder het ſtrengst toezigt en afzondering ſtaan, binnen valt.

(15) Indien dit ſtrikt werd opgevolgd, zoude men mogelijk in ſtaat zijn eene geheele epidemie voor te komen, daar de beſmetting veelal door reizigers of militairen het eerst wordt overgebragt. Hierdoor zouden dan ook alle verdere geſtrenge mid-delen vervallen, of aanmerkelijk verzacht worden, daar dit alleen op de eerſte voorwerpen zoude behoeven toegepast te worden. Hebben wij hier omtrent niet een ſprekend voorbeeld in de run-derpest, die niet meer beſtaat, omdat zij oogenblikkelijk geſtoord wordt, wanneer zij uitbreekt, door de eerſte voorwerpen, zoo als wij te voren opmerkten, aanſtonds te dooden en te begraven. Zoude men dan tot een dergelijk einde onder de menſchen geene afſluiting, of officiëele berooking aan enkele, en veelal vreemde

lieden van de kunst, zouden ook aan eene boete onderhevig moeten zijn, indien zij, hiervan bewust, binnen de 24 uren, daarvan geene aangifte deden. — Zoodra zulks bekend was, zoude er geene letter K aan de deur of het venſter geſpijkerd, (die men zoo vaak weet te verdonkeren;) maar een dergelijke letter of ander teeken, zoodanig geplaatst moeten worden, dat ieder een het zien konde. Indien de ziekte in een winkelhuis voorviel, zou gedurende dezen tijd de winkel ook moeten berookt, en des noods geſloten worden. Dadelijk zouden zich dus een of twee berookers naar het huis moeten begeven, en de noodige be-

individus mogen doen, om zulk eene gewigtige zaak klem bij te zetten, en het ongeluk van duizenden voor te komen? Hier geldt het *principiis obſta*. Intusſchen is het verwonderlijk, dat ik dikwijls menſchen heb hooren zeggen: dat zij niet begrijpen kunnen, hoe de Turken zoo zorgeloos in de pest, en de Spanjaarden met de gele koorts zijn, terwijl zij zelf zoo roekeloos met de kinderpokken omgaan! Op de eerſte tijding, dat er een poklijder in eene gemeente kwam, behoorde de geheele bevolking op te ſtaan, even als of een moordenaar was ingeſlopen, die zich opwierp om de menſchen te verdelgen. Ieder moest helpen waken om ze opteſpeuren, en, gevonden zijnde, afteweren. — Het eerſte gedeelte had zelfs bij de min beſchaafde volken plaats, nadat zij de woede dezer ziekte ondervonden hadden, die op het eerſte gerucht eener nieuwe beſmetting landwaards in vlugten, en thans de zegeningen van de koepokinenting gretig genieten en helpen voortplanten. Zie o. a. in HUFELANDS *journal* A°. 1824. ſt. 4 ſ. 77. alwaar opgegeven wordt, dat in de jaren 1821 en 1822, alleen op het eiland Java, gevaccineerd zijn 253621 perſonen.

rookingen in het werk ſtellen, dezelve in oogenſchijn houden, op zijnen tijd ververſchen, en zoo lang aanhouden tot dat alles afgeloopen zal zijn. Vervolgens zouden alle kleederen en linnen in huis, of elders, op eene veilige plaats gewaſſchen en ontſmet, en nimmer naar eene algemeene waschplaats of bleekerij gebragt moeten worden; en eindelijk zoude hier voor, door de genen, die zulks betalen kunnen, de noodige verſchotten voldaan, en de overige uit ſtads- of dorpskasſe betaald moeten worden. Men zegge wederom niet, dat dit moeijelijk, omſlagtig of drukkend is. Het is niet waar. En al ware zulks alzoo; om iets groots te weeg te brengen, moet er ook iets groots gedaan, en hij, die onhandelbaar is, moet, door gestre ge middelen, daar toe genoodzaakt worden, in zaken van zulk een gewigt, daar levens en welvaren van zoo velen van afhangen. Dergelijke middelen zijn ook alleen in ſtaat, om zulke menſchen te leeren en te ſtraffen, en aldus het ongeluk te verminderen, dat zij ook anderen berokkenen (16); terwijl zulke, die voor de leer zijn, en bij ongeluk in dit geval komen, zich alles gaarne zullen getroosten.

---

(16) Is het minder drukkend zoo vele kinderen medogenloos te laten ſterven, wier ontaarde ouders hen niet verkiezen te beveiligen, ja zelfs, waarvan ſommigen aan zoodanigen, die, reeds tot meerdere jaren gekomen zijnde, dit zelf begeerden, zoo als zulks nog onlangs in eene naburige ſtad moet gebeurd zijn, weigerden! Zelfs dezen dag, dat ik dit ſchrijf, verhaalde mij een ſchoolmeester

Het is ook het eenigſte middel om dit groote doel te bereiken, hetwelk behoorlijk gedaan wordende, den voortgang ſtuiten kan en zal. Hoevele voorbeelden hiervan heb ik gezien, ook in deze ziekte, en vooral in het roodvonk, en kwaadaardige koortzen, zoo dat er niemand meer beſmet werd. — Intusſchen is het ſchande, dat men van dit middel geen meerder en vroeger gebruik maakt, te meer, daar de berookingen met ſalpeterzure dampen, zoo eenvoudig zijn, en zoo gemaklijk verdragen worden, zelſs in kleine lokalen voldoende (17).

Voor dat ik echter van dit werk afſtappe, vind ik het niet ongepast nog een enkel woord te ſpreken over de aanwending der vaccine zelve, en het geen hier mede in betrekking ſtaat, waaromtrent ik wel niets nieuws zal zeggen; maar waarvan de waarheid van tijd tot tijd herhaald,

---

van zeker dorp, niet verre van deze ſtad gelegen, en met eene van deszelſs afgelegene buurten in de beſmetting van dezelve deelende: dat een' vader, twee kinderen, die aan deze ziekte geſtorven waren, te gelijk begravende, gevraagd werd: of hij nu niet zijne andere dochter, dertien jaren oud, zoude laten vaccineren? dit met neen beantwoordde, en veertien dagen later ook deze dochter naar het graf bragt! De natuur heeft wel aan ieder ouder de magt toevertrouwd, over zijne kinderen; maar hij mag ze niet mishandelen; hij mag dezelve niet laten omkomen, daar ze te behouden zijn. Welk eene misdaad!

(17) Zie mijne verhandeling *over de zure berookingen* van GUYTON MORVEAU in de natuurk. verhand. van de *Haarlemſche Maatſchappij der Wetenſchappen* 1824 XIII deel.

de noodzakelijkheid op nieuws aangewezen, en de pligten hernieuwd moeten worden, om zoo doende de zaak uittebreiden, te verbeteren, vollediger te maken, en de kunst te voltooijen (18).

In de *eerste* plaats vraag ik dus: is de vaccine, en alles wat daarmede in betrekking ſtaat reeds genoegzaam bekend, of valt hieromtrent nog iets waartenemen en optemerken?

In de *tweede* plaats vraag ik: wordt zij altijd met genoegzame zorg uitgeöefend? En eindelyk 3° wordt zij algemeen genoeg toegepast?

Wat het *eerste* betreft. Het ſpreekt van zelf, dat men reeds zeer veel, door eene vijf-en-twintigjarige ondervinding omtrent deze kunstbewerking, en derzelver loop geleerd heeft. Evenwel ſchiet er nog genoeg over, dat onze opmerking verdient. En wel 1° te onderzoeken, welke zekerheid men heeft, of de gedane vaccine genoegzaam is, om er op te kunnen vertrouwen, dat zij voldoende zij?

Men ziet namelijk, dat van den eenen of anderen de vaccine zeer enkel, bij voorbeeld een of

---

(11) Het is in het geheel mijn voornemen niet hierin eenigzins uittewijden, en in het klein te herhalen, dat anderen, in het groot, zoo bondig en goed beſchreven hebben; ik roer zommige zaken ſlechts even aan, om er de eene of anderea anmerking, of waarneming te kunnen bijvoegen. Die in onze taal hierover lezen wil, die zie vooral de werken van THUESSINCK, ONTYD, CITTERMAN; alsmede mijne kleine verhandeling over *de waarde der koepokken gehandhaafd* 1818.

twee puisten gevat hebben, die, hoewel zij alle teekenen hebben, die wij weten, dat aan goede puisten eigen zijn, echter zoo klein, zoo onbeduidend zijn, dat men er bijna niet op durft betrouwen. In deze gevallen is het altijd veiliger, om, eenigen tijd daarna, de vaccinatie te herhalen, en wel van arm tot arm, omdat men dan meerdere zekerheid verkrijgt voor de gevolgen. Wanneer echter het voorwerp, op den negenden, tienden of lateren dag, toen de puisten op zijn hoogst waren, eenige zigtbare aandoening gehad heeft, dan houde ik het ook in dit geval voor wezenlijk, dat de uitwerking volkomen is, en anders niet. — Het is ook om deze reden, dat ik altijd de voorkeur gegeven heb aan de inenting, ten minfte op twee verfchillende plaatfen, om dat men dan meerder kans heeft voor deze inwerking, daar er, als het ware, aldus eene keten wordt zaamgefteld, langs welke de aandoening zich door het geheele ligchaam verfpreidt. Ook is het bij min gevoelige voorwerpen goed, om vele fteekjes te gelijk te doen, en wel op zoodanige plaatfen, daar vele watervaten loopen, zoo als aan den binnenkant van den arm, alwaar het vel ook fijner is, en vooral ook bij de genen, die reeds te vergeefs ingeënt zijn; daar hierdoor de prikkel zoo veel te grooter wordt, blijkens de proeven van Doct. DU FRESNE te Geneve, die opgeeft, dat zelfs degenen, die de vaccine reeds gehad hebben, door een zeer groot aantal fteekjes op

verschillende plaatsen van het ligchaam te doen, weder goede vaccine puisten kregen. Hetzelfde had ook plaats met de kinderpokken (19). Het komt ons echter voor, dat dit uitzonderingen zijn, die niet algemeen van toepassing kunnen wezen.

Ten *tweede* kan men vragen: wat is de reden dat dit geschiedt, en dat weder, weken, maanden, ja jaren achter den anderen het voorwerp te vergeefs gevaccineerd wordt, en naderhand in eens alle de punten soms weder vatten? Dit kan natuurlijk afhangen, en van de stof, en, hetwelk bijna altijd het geval is, van de meerdere of mindere vatbaarheid van het voorwerp. En het is hierom, dat het vermogen der

(19) *Bibliothèque Universelle* 1825. Mars et Avril. — Een chirurgyn ten platten lande, een man van kunde en goede trouw, vaccineerde voor vele jaren onder anderen zijn jongste kind, waaruit hij meer dan dertig anderen weder inëntte, die allen zeer goed vatteden. Dan dit jaar eene hevige epidemie in zijn dorp uitbrekende, neemt hij het besluit, daar hij gezien had, dat bijna allen, die op de eene of andere wijze overbesmet geworden waren, van den eersten tijd der vaccine rekenden, om alle zijne kinderen te revaccineren, en hij doet zulks met dat gevolg dat allen valsche, en alleen de jongste goede, vaccine kreeg! was dit eene overbesmetting, of was de eerste vaccinatie eene plaatselijke werking geweest, zonder inwerking op het gestel, hetwelk ik bij de insitie der natuurlijke pokken ook wel eens gezien heb? GITTERMAN nam intusschen deze proef bij twintig personen zonder gevolg. *Haarlemsche Maatschappij* XII deel 1825. p. 124. Men vergelijke verder hieronder het Artikel *vaccination* van Dr. WOLFERS en Dr. DOMBLÜTT, in het supp. van HUFELAND, *journal* A°. 1824 en het geen hierop betrekking heeft.

besmettende ſtof, en de uitgebreidheid van derzelver toepasſing, in zekere evenredigheid ſtaan, tot de vatbaarheid van het voorwerp, waarvan de werking in beide gevallen afhangt. Om dus eene overbesmetting te veroorzaken, moet de nieuwe prikkel grooter, en de vatbaarheid niet geheel weggenomen zijn. Bij de vaccine blijft dit echter altijd dezelfde goedaardige aandoening, bij de kinderziekte kan men hierop geenen ſtaat maken, daar de werking hiervan veelal afhangt van de hevigheid en duurzaamheid der uitbottingskoorts. Overal dus, waar alle vatbaarheid voor besmetting is weggenomen, heeft men geen gevaar van op nieuws besmet te worden. Daar men echter ziet, zoo als wij zoo even bijbragten, dat er enkelen, door eene herhaalde of ſterkere vaccinering weder goede puisten krijgen, en in hevige epidemien van kinderziekte, door dezelve ſoms worden aangetast, zoo blijkt het, dat in die weinigen, waar in dit gebeurt, de vatbaarheid niet geheel uitgewischt is geweest, of dat er eene nieuwe vatbaarheid, door verloop van tijd, ontſtaan is (20). Beiden heeft de vac-

(20) Deze waarheid bepaalt zich min of meer tot alle vreemde prikkels, die eenigen invloed op het dierlijk geſtel hebben, en maken ſterker en langduriger invloed, naar mate van de hogere of lagere aandoening en vatbaarheid van het geſtel. Gelukkig, dat de vaccine, indien zij wel gewerkt heeft, tot die ſoort behoort, die eenen zeer langen indruk ſchijnt uitteoeffenen. waaromtrent de tijd echter nog vollediger uitſpraak zal doen. Hoe dit echter zijn moge, wij weten, dat haar vermogen reeds zeer groot is, en in rang met de meest zekere zaken gelijk ſtaat. Vergelijk GITTERMAN a. p. pag. 219 en verv.

cine met de kinderpokken gemeen, maar dan heeft de vaccine nog dat voordeel, dat de nieuwe besmetting bijna altijd met veel minder woede werkt, terwijl een tweede aanval van pokken niet zelden doodelijk wordt (21). En het is om die redenen, dat zommigen vreesden, of de vaccine maar slechts voor eenen zekeren tijd, en niet voor eenen geheelen menschelijken leeftijd voldoende zoude zijn, en daarom na een zeker aantal van jaren weder wilden revaccineren. Ik geloof echter, dat, als men volkomen overtuigd is van den rigtigen loop der vaccine, dat het dan niet noodzakelijk is te revaccineren. Maar in twijfelachtige, of liever in zoodanige gevallen, waarin de werking zeer ligt, en de aandoening van het gestel niet zigtbaar geweest is, dat men weldoet de zoodanigen, in eene hevige pokepidemie, op nieuws aan deze kunstbewerking bloot te stellen, te meer, daar de moeite gering is, men er niets door lijdt, en wij in de mededeeling van die stof niets kwaads stellen. Indien deze stof ook zoo schadelijk voor het ligchaam ware, als zommige bezwaarde onheil-

---

(21) Er is mij, weinige jaren geleden, door eene geloofwaardige vrouw, regentesse van hetzelfde godshuis, waarin het voorviel, verhaalt dat een jonge van zekere jaren, die allerverschrikkelijkst door de kinderpokken geschonden was, bij eene hevige epidemie in die stad, op nieuw besmet werd, met dat gevolg, dat hij daaraan overleed, terwijl niemand der gevaccineerden, die tot over de honderd beliepen, in gemelde huis daardoor werd aangedaan!

kraaijers ons wel wilden diets maken, dan was ik, en zoo vele anderen, reeds lang een tweede Lazarus geweest, of van allerlei ſoorten van brand lang verteerd, daar ik mij zelven, met dit aan anderen te wijzen, en veelmalen, bij toeval, met het lancet gekwetst heb, en daardoor een anomale puist kreeg, die niets beduide. Ook zouden in dit geval zoo vele melkers, welkers handen door het geſtadig melken der koeijen, die met dit euvel beſmet zijn, in hunne gezondheid lijden, ten minſte voor zoo verre dit de koepokſtof betreft, zonder dat men hier van iets bijzonders merkt.

Niettegenſtaande echter, dat men reeds zeer veel weet van alles wat de vaccine betreft, en er weinig voorbeelden zijn van nieuw uitgevondene dingen, die in een tijdbeſtek van een groot kwart van eene eeuw zoo algemeen bekend en toegepast zijn geworden, zoo blijft er nog zeer veel voor den opmerkzamen arts over, door den tijd en de ondervinding te beöordeelen en te wijzigen, en wij twijfelen niet of dit gedeelte der konst zal allengs ook die hoogte bereiken, waarvoor zij vatbaar is. Ja, ik voorzie den tijd, dat ieder mensch zich ſchamen zoude, zich dezen beveiligenden maatregel niet ten nutte te maken, terwijl er ſteeds middelen genoeg zullen overblijven, om het onbezorgde gemeen, den laatdunkenden dwarsdrijver, en den dommen dweper tot hunnen pligt te brengen.

Wat de *tweede* vraag betreft, „ *wordt de vaccinatie altijd met genoegzame zorg uitgeöefend?* Dit wenschte ik volmondig met *ja* te kunnen beantwoorden, dan dit zij verre! Ik wil echter niet terug gaan tot de klagten van den eerften tijd, toen er velen een fpelletje van maakten, en de meesten ze als nieuw onderwerp niet kenden, waarom fommigen teregt toen reeds gezegd hebben, dat men in latere tijdperken daarvan de gevolgen zoude ondervinden, hetwelk dan ook dezer dagen hier en daar gebeurd is, maar waar over ik meen mij te moeten verwonderen, dat zulks nog niet veel erger is.

Maar ook nog heden zijn er, die te veel de noodige infpanning en oplettendheid op deze zaak verwaarloozen, en, zoo als men zegt, vlugtig de hand daar mede ligten. Ook zijn er nog, die de verfchillende fpelingen der uitflag-ziektens van dezen aard niet genoeg onderkennen, en ik fchame mij te moeten zeggen: dat ik foms geneeskundigen heb aangetroffen, van welke men het niet verwachten zoude, die tusfchen de variolae, de varicellen en de varioliden, en derzelver fpelingen, niet behoorlijk wisten te onderfcheiden (22), en de twee laatften foms voor ware

(22) Men kan niet te voorzigtig zijn in het bepalen van den waren aard en foort der ziekte, en men moet dit vooral niet te vlug en te vroeg doen; daar de geheele loop foms noodzakelijk is, om dit veilig te knnnen beflisfen.

kinderpokken wilden doen doorgaan, waar door dan ook het groot aantal van gevaccineerden, die hier en daar door de kinderziekte zouden zijn aangetast, en daaraan geleden hadden; op welker aantal echter, bij behoorlijk onderzoek, nog al wat aftedingen was (23). Dit gebrekkige kan dus niet anders ontſtaan, dan door overhaasting, of door onkunde, en raakt derhalve de zaak zelve niet. De kunst heeft dit ook daarenboven met alle andere zaken gemeen, en het is eene onafſcheidbare eigenſchap van den mensch, dat de eene knapper, geleerder, bekwamer, opmerkzamer, ijveriger en naauwgezetter is, dan de andere. — De verbetering hier van moet dus gezocht worden in de meerdere bekwaamheid, en de oefening van den geneesheer, in den prikkel der eerzucht, in de belooning der verdienſten, en in de onderſcheiding, die men behoort te maken, tusſchen den laborant en den waren artz, die geheel voor zijne zaak leeft.

Er is immers geen ſtand in de maatſchappij, indien alles wel betracht wordt, die in belangrijkheid, in edelheid, in gevoeligheid, in moeijelijkheid, in gevaar boven de geneeskunst uitmunt. Zij gaat over alle klasſen van menſchen;

(23) Men zoude hiervan, onder anderen, voorbeelden kunnen zien in het rapport, hetwelk de ſtedelijke commisſie van 's Hage aan de provintiale commisſie aldaar, en deze aan Zijn Excellentie den Heer Gouverneur van Zuid-Holland gedaan heeft.

van den vorst tot den slaaf, van den rijken tot den armen, van den ouden tot den jongeren, ja zelfs tot den ongeborenen in 's moeders schoot (24).

---

(24) Voor eenige jaren geconsuleerd zijnde door eene jonge gezonde, welgevoedde en knappe vrouw, die reeds zes malen een dood kind had ter wereld gebragt, allen zeven en meer maanden dragts, allen eene buitengewone grootte hadden, en er zeer gevoed en gezond uitzagen, maar die eenige dagen te voren, zonder de minst zigtbare of kenbare oorzaak van den kant der moeder, stierven, alle teekenen van een doode vrucht gaven, en eindelijk ook als zoodanig te voorschijn kwamen. Daar er niets aan den kant der moeder te vinden was, en de gewoone middelen van *al* en *niet* aderlaten, leggen, enz. te vergeefsch gebruikt of toegepast waren, dacht ik soms die kinderen door de eene of andere zenuwaandoening, van hun eigen organismus omkwamen, en begreep dus een hoogstdoordringend en versterkend middel te moeten beproeven, tot welks einde ik de *Tinct. Bestuchef* (*Alkohol sulphurico-æthereus*) verkoos, en begon met 15 druppels driemaal daags te geven, op de twee maanden te beginnen, en maandelijks met vijf opklimmende tot dertig en meerder druppels, met dat gelukkig gevolg, dat de verlangende moeder op den juisten tijd een schoon kind ter wereld bragt, en na dien tijd nog vier anderen, terwijl een vijfde thans op de komst is, hebbende zij, de twee eerstvolgende dragten, geregeld hetzelfde middel, en de drie daarop volgende slechts nu en dan gebruikt. Intusschen moet ik hier bij als eene groote toevalligheid opmerken, dat, toen ik reeds twee a drie maanden met dit middel was voortgegaan, en de zwangere zich dikwijls zeer ongerust maakte, dat ook dit niet helpen zoude, daar zij reeds zoo dikwijls was te leur gesteld, toen ter tijd een nummer van het journaal van HUFELAND, (*practische Heilkunde* B. 47 st. 4 s. 78 uitkwam, waarin een dergelijk geval beschreven werd, waargenomen door Dr. CRONER van Sassowa bij Moskou, die het zelfde middel had voorgeschreven,

In hare hand rust het leven van den vader des vaderlands, van den tiran, van den verzorger eens huisgezins, van den verkwister, van den braven man, van den ſlechthoofd. De geneesheer is als arts aller vriend, aller beſchermengel, aller vertrouweling. Hier zwijgt alle afſtand; in de uiterſte oogenblikken van ons leven naderen wij allen de gelijkheid! De arts lijdt met de lijdende menschheid, en lijdt dubbel, wanneer hij helaas reeds vooraf weet, dat hij den lijder niet helpen kan, die toch van zijne hand de genezing wacht, terwijl vrienden en magen, de indrukken van zijne ziel met gretige oogen beſpieden, en met vrees zijne uitſpraak afwachten, even als van een beſlisſend orakel! Waar hij niet redden kan, geeft hij hulp, waar hij niet genezen kan, geeft hij verligting, en wijzigt ſoms zelf eenigzins de manier van ſterven (25). De arts ontziet geen gevaar, en ontmoet zijne voorwerpen niet altijd op het rustbed, neen, hij zoekt ze op het ſlag-

---

met dezelfde uitkomst, bij eene Rusſiſche dame, die vijf malen eene te vroegtijdige verlosſing gehad had, ook van groote kinderen, het welk ik haar te lezen gaf, en haar niet weinig in het geloof verſterkte. Naderhand heb ik nog twee malen, bij andere vrouwen hetzelfde geluk gehad, en zag dit ſlechts eens mislukken bij eene dame, die naderhand door herhaalde aderlatingen het oogmerk bereikte, terwijl men de eerſte op het oog voor veel volbloediger zoude gehouden hebben, dan de laatſte: zij waren echter beide welgevoedde vrouwen.

(25) Men leeze hierover de heerlijke oratie van wijlen mijnen geächten en geleerden leermeester N. PARADYS *de Euthanaſia* &c.

veld tusſchen dood en verwoesting, en deelt dus, waar het te pas komt, het lot met den krijgsman. Hij volgt ze in de hospitalen, en treedt met vertrouwen alle plaatſen van beſmetting binnen, ſchoon hij weet, dat reeds zoo velen gevallen zijn, en hem ook daar mogelijk de dood wacht (26).

---

(26) Dat een godsdienſtig zelfvertrouwen, op de vatbaarheid van ons ligchaam, voor of tegen indrukken van vreemde magten, eenen grooten invloed uitoefent, behoeft naauwelijks door voorbeelden opgehelderd te worden. De groote HUFELAND over de voorbehoedingsmiddelen ſprekende, zegt elders zeer ſchoon in een dergelijk geval, „ Meer dan alle phyſiſche middelen tot „ voorbehoeding tegen de ziekte, droeg die *kracht der ziele* „ bij, die, in zulke tijden van nood, dezelve boven het aard- „ ſche verheffen, en op het ſtandpunt eener hogere wereld ver- „ plaatſen konden, waar geen ongeluk, geen kommer, geen dood „ voorvalt. Eene zoodanige ſtemming van het gemoed, hield het „ ganſche wezen, even als zwevende boven de gewone wereld „ en derzelver gebeurtenisſen, en verminderde zelfs de ſchadelijke „ inwerking van phyſiſchen invloed. Hierdoor verſpreidde zich eene „ rust, een evenwigt over het geheel, dat niets konde doen „ wankelen, en dat het grootſte voorbehoedingsmiddel was, dat „ ik kende. — Gelukkig hij, die het in voorſpoed tot die vol- „ maaktheid en gewoonte gebragt had, dat het hem in tegen- „ ſpoed niet verliet." *Journal der pract. artzenryk.* b. 26. ſt. 3 v. 173. Hoezeer ik echter hiervan overtuigd ben, geloof ik, dat men toch weldoet de phyſiſche middelen te gelijk te bezigen, die wij bij ondervinding weeten, dat hier te pas komen, gedachtig aan de naïve uitdrukking van onze brave voorgangers, bij de laatſte omwenteling, zeggende met regt. „ *God helpt* „ *die zich zelven helpen.*" d. i. God zegent de middelen, waarin hij het vermogen gelegd heeft, om zulks te kunnen uitwerken, indien men ze behoorlijk gebruikt. Was het eerſte alleen

Hij oefent dezen pligt niet alleen uit in zijnen eigenen kring, in zijn eigen vaderland, neen, hij doet zulks bij naburige volkeren, om de menschheid te dienen, de infpraak van zijn hart te volgen, en het edele van zijn beroep te toonen! Hoe fchitteren hier de helden van Cadix en van Barcelona! Zalig ruste uwe asfche o MAZET! die uw leven ter redding van anderen opofferdet, en in den eerften aanval reeds bezweekt! Lang leven uwe reisgenoten, die, na uw noodlottig afíterven, nog den moed en den wil behielden, om in het begonnen werk te volharden, en hierdoor eenen onverwelkbaren roem en erkentlijkheid verdiend hebben.

Ja, indien ergens de prikkel der eer iets vermag, daar zij hier edel en verdienftelijk tevens is, zoo is het bij den geneesheer, en dit punt met verftand te befturen, is van het grootfte aanbelang. Hierdoor worden daden gedaan, die met

---

waar, zoude in Barcelona niet zoo veele gemoedelijke priesters geftorven zijn. Maar men bedenke hier tevens, dat HUFELAND weinig met de zure berookingen ophad. (Zie mijne verhandeling in de *Haarl. Maatfch.* op de a. p.) Intusfchen zag ik nog onlangs weder een fprekend voorbeeld van derzelver vermogen, alwaar in een klein vertrek van eene boereftulp, eene vrouw in eene bedftede, en een Zoon in eene kribbe aan eene befmettelijke zenuwkoorts ziek lagen, terwijl de vader met zijne kist op zijde ftond. De aangewende berookingen ftoorden echter weldra den verderen voortgang der befmetting van de overige oppasfers., waaronder eene dochter met twee kleine kinderen, die aldaar geftadig af en aan liepen, gezond bleven.

geen geld te betalen zijn; pligten uitgeöefend, die alleen de liefde doet, het gevoel aanwakkeren, en de achting beloonen kunnen. Het is ook daarom, dat onze geëerbiedigde Koning aan hen, die een zeker aantal voorwerpen, gratis, gevaccineerd heeft, eenen gouden eerpenning doet uitreiken, om de eerzucht te prikkelen, en een duurzaam blijk van goedkeuring te geven.

Ik ben dus niet van het gevoelen van sommigen, die vermenen, dat het beter ware geene eerpenningen uitteloven, omdat vele vaccinatien gedaan zouden worden, die meer dienen om dezen penning te verkrijgen, dan om naauwkeurig te zijn Er mag nog een enkele van dezen stempel onderloopen, maar dit gaat met alle menschelijke inrigtingen alzoo, en het zoude, naar mijn inzien, zeer verkeerd zijn, om hier door dit goede oogmerk te doen ophouden. Integendeel, geloof ik, dat het de zaak zeer veel bevorderen zoude, wanneer ieder, die er meer dan honderd, gratis, vaccineerde, eenen zoodanigen eerpenning ontving, en de allerhoogste in elke provintie eenen dubbelen, daar het toch hard is voor velen, die zoo veel voorwerpen geholpen hebben, om zoo veel arbeids voor niet te doen, vooral voor de zulken, die hunnen tijd tot hun eigen onderhoud soms zoo hoog noodig hebben (27). Men zoude hier kunnen toepassen, dat dezulken schadeloos gesteld kun-

(27) CITTERMAN a. p. p. 145.

nen worden, door 40 centen voor ieder voorwerp te ontvangen, zoo als zulks hier ten minste wordt aangeboden (28), dan, *pace auctoritatis majoris*, komt mij deze maatregel minder geschikt voor, dan het eerste, daar hij, die het hiervoor doet, over het algemeen tot die soort van kunstgenooten behooren zal, die uit het aantal zal moeten halen, dat in den kleinen hoop niet der moeite waardig is, en nog des te minder, omdat men alsdan ook van het dingen naar den eerpenning verstoken is. Men zoude liever veeleer kunnen vorderen, dat, bij de opgave der gevaccineerden, een min of meer uitgebreid, rapport werd bijgevoegd, van het geen onder het aantal gevaccineerden merkwaardigst was voorgevallen, waartoe eene meerdere bemoeijing, opmerkzaamheid, belangstelling en naauwkeurigheid zoude opgewekt worden. Van de naauwkeurigheid toch hangt alle zekerheid, alle veiligheid, en dus de eer van de zaak zelve af, en men kan de tegenstrevers tegen dezelve niet beter in de hand werken, dan met onnaauwkeurig en onoplettendheid hier te handelen.

De *derde vraag* eindelijk was: of *de vaccine algemeen genoeg wordt uitgeöefend?*

Deze wordt door eene droevige ondervinding genoeg beantwoord, zoo als wij dagelijks in de nieuwspapieren zien van een aantal slagtoffers, die door deze ziekte weder gevallen zijn.

---

(28) Resolutie van 9 September 1825.

Zoo ſtierven in 's Gravenhage gedurende den loop der laatſte epidemie nog 239, en te Leyden in het afgelopen jaar 155, voorwerpen; terwijl er te Rotterdam, in de nog thans voortdurende ziekte, reeds 250 overleden zijn. Welk een aantal wezens, die behouden zouden hebben kunnen worden, waarheen toch alle menſchelijke pligten, en alle maatſchappelijke inrigtingen ſtreven moeten. Indien ten minſte het leven een zegen, en het behouden daarvan eene verpligting is, dan voorzeker komt hier eene voorzorg, eene behandeling te pas, die zoo gelukkig dit doel bereikt, en zonder welke alles te vergeefs is.

Onder de doelmatige middelen om dit almede te bevorderen, moet ik niet onopgemerkt voorbijgaan, het beſluit van zijne Excellentie den Gouverneur van Zuid-Holland in dato 9 September 1825, in navolging van die van Henegouwen en Westvlaanderen, om op geene ſcholen hoegenaamd, onder welken titel of benaming zij ook bedreven worden, kinderen toetelaten, voor dat zij gepokt hebben, of behoorlijk gevaccineerd zijn, daarvan bewijs moetende geven.

Het is te wenſchen, dat ook deze gelukkige maatregel algemeen moge worden ingevoerd, waarvan de goede uitwerking reeds zeer zigtbaar is; terwijl ook in het vervolg alle openbare posten of bedieningen moesten geweigerd worden, aan die genen, welke zich niet willen onderwerpen aan eene der heilzaamſte maatſchappelijke verpligtin-

gen, door het Opperwezen gezegend, door den Vorst beſchermd, door de reden aangeraden, en door de ondervinding bevestigd (28). Indien immers alle andere middelen onvoldoende zijn om de menſchen te overreden, dan kan men hen ook eindelijk niet meer met anderen gelijk ſtellen, daar zij zich door deze weigering ſchuldig maken aan het voortduren, en het bevorderen van een middel, dat tot verdelging van zich zelven, tot beleediging van anderen, en ter vermindering der bevolking dienstbaar is. En het is uit dien hoofde dat de wetgever, volgens ons oordeel, het regt en de magt heeft, om alles aantewenden, wat noodig is, om dit tegentegaan en te beletten, en zelf verpligt is om hier meerder te doen, dan in andere beſmettelijke ziekten, die door geene voorzorg te beletten zijn, dan door eene volkomene afſluiting van de plaats, alwaar dezelve woeden, en het welk, ingeval van nood, zelfs door geen onzijdig en verſtandig mensch veroordeeld wordt.

---

(29) In Beijeren en andere ſtreken aan Duitschland, alwaar de vaccinatie op hoog bevel algemeen wordt uitgevoerd, is de kinderziekte, zoo als men zegt, thans eene zeldzaamheid. Deze handelwijze echter, hoe nuttig op zich zelve, ſtrijdt tegens onze vrije ſtaatsregeling; de andere middelen niet. — Die meerder over dwangmiddelen hieromtrent begeert te weten, leze de verhandeling van Dr. KOELE, in de *verhandelingen van het Utrechtſche genootſchap* D. V. 1825, en den brief van Doct. DE CARRO uit Wenen aan den Redacteur van de Bibl. univ. scienc. et arts tom. XXX p. 143.

